

A JUGOSZLÁV SZOCIOLÓGIA AFFIRMÁLÁSÁNAK JELENTŐS ESEMÉNYE

Kétségtelen, hogy valóban esemény-számba megy a *Szociológiai lexikon* megjelenése. Annál is inkább, mert nemcsak általánosságban nyújt ismereteket a szociológia mai eredményeiről, helyzetéről és irányzatairól, hanem mert a hazai szociológusok első generációjának életművét is ismerteti, azokat, akik közül kevesen érték meg az öregséget. Ezenkívül a lexikon a háború előtti jugoszláv szociológia szerény eredményeit is számontartja, amikor önálló, eredeti szociológiai művek ritkán jelentek meg, sőt tanulmányok is csak elvétve, irodalmi folyóiratokban vagy általánosabb társadalmi publikációkban láttak napvilágot. Az 1982-ben megjelent mintegy 180 szerzői ív terjedelmű lexikon függetlenül közli köztársaságunként a Szociológiai Társaság tagjainak névsorát és címét, ami a maga módján is bizonyítja, hogy a szocialista Jugoszláviában a szociológia már rég kinőtt a gyermekcipőből.

Ezen úttörő szociológiai kiadvány nehéz és felelőségteljes feladatát dr. Radomir d. Lukić akadémikus és dr. Miroslav Pečujlić, a Belgrádi Jogi Kar professzorai vállalták, mint a lexikon főszerkesztői. A kiadvány főszerkesztő-helyettesei dr. Danilo Z. Marković, a Belgrádi Politikai Kar tanára és dr. Sergej Flere, az Úvidéki Jogi Kar tanára volt. Ezenkívül még egy hattagú, egyetemi tanárokból álló szerkesztő bizottság szervezte a Szociológiai lexikon munkálatait, és szerkesztette a több mint 120 munkatárs írásait.

A szerkesztő bizottság a lexikon bevezetőjében előrebocsátja, hogy alapvető szándéka volt tömör betekintést nyújtani a szociológia hazai helyzetébe, a szociológia alapvető eredményeibe világviszonylatban, de a hazai társadalomtudományok régebbi eredményeibe is, amelyeknek érintkezési pontjaik vannak és jelentőséggel bírnak szociológiánk

jövőbeli fejlődésére. A két főszerkesztő önbírálatlag sajnálatát fejezi ki, hogy más irányú elfoglaltsága miatt nem szentelhetett több munkát a címszavak megválogatásának. (Jegyezzük meg: az egyes címszavak terjedelmének meghatározása nem éppen a legszerencsésebb. Így pl. a főszerkesztő dr. Lukić akadémikus szabatos megfogalmazású és tömör szövegek sorát alkotta igen érzékeny témákra, míg dr. Flere professzor, főszerkesztő-helyettes szövegei feleslegesen terjengősek olyan címszavak kapcsán, amelyek jelentőségüknél fogva a kevésbé értesült olvasóból értetlenséget válthatnak ki). A két főszerkesztő hivatkozása más irányú elfoglaltságára valóban nem szokványos, mert köztudott dr. Lukić akadémikus igénybevétele a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia irányításában és dr. Pečujlić elfoglaltsága a Belgrádi Egyetem rektori feladatkörében. Így mindenképpen elsőrendű teljesítményt nyújtott a két főszerkesztő, méghozzá a hazai szociológiának egy olyan fejlődési szakaszában, amikor nem is kevés, valamikor vezető szociológusnak számító egyén azon síránkodik, hogy a hazai szociológia megrekedt és válságba jutott.

Ha a *Szociológiai lexikon* szerkesztése és megjelenése váratott is magára, első kiadását is elsőrendű hazai kulturális eseményként könyvelhetjük el. Megjelenéséhez nyilván a végrehajtó kiadó, a fővárosi Savremena administracija Könyvkiadó Vállalat is jelentős mértékben hozzájárult. Nevezetesen a Savremena administracija második, terjedelmesebb szaklexikonját az 1966-ban, 1532 oldalon megjelenő Kis politikai enciklopédiával (*Mala politička enciklopedija*) képezte, s a szerkesztő bizottság elnöke dr. Jovan Đorđević akadémikus volt. Ennek az enciklopédiának a második kiadása (most már a felesleges „kis” jelző elhagyásával) 1975-ben jelent meg

Politička enciklopedija címmel. Ezt megelőzően 1964-ben jelent meg, dr. Borislav Blagojević professzor főszerkesztésében a Jogi Lexikon, majd 1975-ben dr. Zoran Pjanić professzor főszerkesztésében a *Közgazdasági lexikon*, 1979-ben pedig *Az öngazgatási lexikon (Enciklopedija samoupravljanja)*, dr. Anton Vratuša professzor főszerkesztésével. Ezt az úttörő jellegű lexikont a Savremena administracija Kiadó közös vállalkozásként adta közre a belgrádi Komunist Kiadó Központtal. Az 1982-ben megjelentetett *Szociológiai lexikon* is a Savremena administracija Kiadó két társkiadó segítségével jelentette meg; a Savremena praksa tmsz és a Savremena knjiga tmsz közreműködésével.

A Szociológiai lexikon kétségtelen eredménye – s ebben világviszonylatban úttörő teljesítmény –, hogy kiterjedt címszócsoport öleli fel és mutatja be az öngazgatás-szociológia alapvető kategoriális apparátusát és eddigi kutatási eredményeinek javát. Viszont túlméretezett a kultúrszociológiai témakör. Az olvasóban azt a hamis képzetet keltheti, hogy a kultúrszociológia világviszonylatban, vagy esetleg nálunk Jugoszláviában fejlettebb lenne, mint sok más szakszociológia, amelyeket a címszavakban és a címszavaknak szentelt terjedelemben is sokkal visszafogottabban tárgyal a lexikon.

A jól feldolgozott munkaszociológia elvontabb tárgykörén túlmenően hiányolható az iparszociológia eredményeinek megfelelő bemutatása. Hasonlóan kellő értesültség nélkül marad az olvasó a kiscsoport-szociológiát, a szervezés és a szervezetek szociológiáját, valamint az életmód-szociológiát illetően. Amennyiben a szerkesztők jobban igénybe vették volna például a Szabadkai Közgazdasági Kar szakembereinek közreműködését – amely karon ezekkel a kérdésekkel már évek óta behatóan foglalkoznak – és Vajdaságból nem szorítottak volna annyira az újvidéki munkatársakra, elkerülhették volna ezeket a

fogyatékoságokat, vagy legalábbis nagy részüket.

A lexikon bibliográfiája sem eléggé megbízható. A lexikon lelkiismeretesen feldolgozza a szerbhorvát nyelvterületen a múltban is megjelenő különböző folyóiratokat, még akkor is, ha csak időnként foglalkoztak szociológiai és vele határterületű témával. Elmulasztja viszont a vajdasági nemzetiségi folyóiratok és a vidékünkön megjelent könyvek feltüntetését, jelzését, noha a két háború között, s részben előbb is, jelentek meg, ha nem is nagy számban a rövidebb-hosszabb életű folyóiratokban jelentős szociológiai tanulmányok. Amennyiben a bibliográfia nem mulasztotta volna el megemlíteni az elhunyt dr. Löbl Árpád (Žarko Plamenac, Lőrinc Péter) szociológiai vonatkozású munkásságát, meg kellett volna említeni legalább az 1973-ban és 1976-ban kiadott két könyvét [Bánát magyar nyelvű polgári társadalomtudománya a századforduló idején, 1880–1918. Hungarológiai Intézet, Újvidék, 1973, és a Bácskai politikai elméletek (1880–1920). Életjel, Szabadka, 1976.] Már csak ez a két forrásmű is bővebb ismereteket nyújtott volna a szociológia és a társadalomtudományok valamikori művelőiről vidékünkön.

Figyelemre méltóak ebből a szempontból azok a szociológiai és vele határterületű írások, amelyek a háború előtti Híd folyóiratban láttak napvilágot. A Híd ugyanis megalapítása után csakhamar a Jugoszláv Kommunista Párt magyar nyelvű havonként megjelenő legális sajtószerzévé vált. A népfelszabadító háborút követő években azonban a szocialista Jugoszláviában nemcsak a Híd, hanem a később létesített Létünk és az Üzenet magyar nyelvű folyóirat is publikált szociológiai cikkeket, sőt a román nyelvű Lumina – különösen megjelenésének első két évtizedében. Említésre méltók ezenkívül a szlovák és ruszin nyelven időnként megjelentetett szociológiai és rokon területű tematikai munkák is. A szerbhor-

vát nyelven megjelenő Savremenost folyóiratra vonatkozó szűkszavú jegyzet sem mondható szerencsésnek, mert nem sejteti, hogy kifejezetten szociológiai tanulmányokat is közöl.

Az első ilyen terjedelmű és alaposágú szociológiai lexikon azonban mégsem csak szociológiánk fejlettségének tükré és bizonyága, hanem általános hazai kulturális esemény is. Megjelenése bizonyítja, hogy Jugoszláviában nem a szociológia van válságban, hanem személyes és szakmai válságba került több, valamikor vezető számba vett szociológus. Ezek elsősorban kabinetszociológiájuk alapján, inkább elméleti-spekulatív alapon hozakodtak elő társadalombírálatukkal, holott a mai bonyolult gazdasági

és általános társadalmi helyzetben marxi értelemben kellene bírálniuk. Tehát az elvetendő pozitív módon való meghaladását is körvonalazni kell, pozitív kiutat és megoldást kellene felmutatni, amire meddőségükben képteleneknek bizonyulnak.

A valóban jugoszláv ihletésű Szociológiai lexikon tehát elindult a maga útján, s fogyatékoságai ellenére is elsőrendű országos jelentőségű kulturális eseménynek bizonyult. Második kiadása, amely idővel bizonyára meg fog lenni, kétségtelenül tartalmasabb és részleteiben jobban összehangolt alkotás lesz majd.

Rehák László

A JÖVŐ KERESÉSE

Edgar Morin: Hogyan lehet kijutni a XX. századból, Globus, 1983

Csalódott francia baloldali értelmiség Edgar Morin. És ez alapvetően megszabja ennek a könyvnek a mondanivalóját is. Az utószó szerint saját egykori sztálinizmusa teszi ma olyan hevesse ki-rohanásait a sztálinizmus ellen. Még hozzátehetnénk: a francia baloldali értelmiség többi tagjához hasonlóan annyiszor kezdett már bizakodni, reménykedni és annyiszor csalódott, ábrándult ki, érte meg reményeinek szertefoszlását, hogy mire a mai világválsággal – Keletet és Nyugatot, Északot és Délét egyaránt sújtó nagy megrázkódtatással – kezd foglalkozni, már csak a saját régi illúzióival való elkeseredett és emiatt kemény, önmagát is ostorozó, éppen ezért magának legjobban fájó, tehát ebből kifolyólag szenvedélyes leszámolás marad.

Az a körülmény, hogy saját illúzióival számol le, saját csalódásainak sajnó sebeit tépi fel szemünk láttára, magyarázza, hogy mondanivalójának homlokterében nem az áll, ami a baloldali értelmiség fő mondanivalója volt hosszú évtizedeken át – az elidegenülés, az ember

kiszolgáltatottsága, méghozzá a gyakorlati és olvasmányélmények alapján a kapitalista társadalom titkainak leleplezése formájában –, hanem bírálatának éle az „apparátus kommunizmusa”, a „sztálinista kommunizmus” felé fordul. Méghozzá egész a végsőkig menően: „Ezentúl is tudatában kell lennünk annak, hogy a marxizmus–leninizmus örve alatt folytatott forradalom az uralom és a kizsákmányolás új formáihoz vezet. Tudnunk kell, hogy a felszabadítás a rabsághoz vezet, rosszabbhoz, mint amelynek láncait szétzúzták, ha azt olyan szervezet irányítja, amelynek célja a leigázás. Azt hittük, hogy a nyomor forradalmának a századában élünk, amely leküzdte a nyomort. Ki vagyunk téve e század forradalma nyomorának.” (52–53. old.).

Ezzel nem megállapításait akarjuk elvitatni, csak éppen arra akarunk utalni, hogy a könyvre nagyon is rányomja bélyegét, hogy Morin a kiábrándult hívő szenvedélyességével a „valós szocializmustól” kéri számon, hogy amíg a ka-